

Verifikovaný přehled typů a podtypů historické kulturní krajiny ČR

(pracovní verze k 15. 11. 2018)

Krajina v České republice je dosud převážně interpretována na základě vlastností přírodní složky. Kulturní hodnoty jsou většinou redukovány na informace o historii nebo o dílčích jednotlivostech a pozornost je obvykle věnována pouze dochovaným významnějším stavebním objektům. Dochované kulturně historické hodnoty krajiny však ve skutečnosti zahrnují výsledky různorodé a různě intenzivní hospodářské, sídelní a estetické kultivace krajiny a zároveň kvality, jimiž se krajina projevuje jako živá struktura. Připravovaná metodika směřuje k objektivnímu zjištění a definování dochovaných podstatných rysů a znaků historické kulturní krajiny, a to na základě **typologie**, která množstvím kombinačních možností podporuje vystižení charakteru historické kulturní krajiny a tím i předmětu památkového zájmu.

Systém identifikace **typů a podtypů** nastavuje typologii historické kulturní krajiny České republiky na základě **jednotek historické kulturní krajiny**. Jednotka historické kulturní krajiny postihuje pouze určitou složku vývoje krajiny v rámci daného typu nebo podtypu. Na určitém území jsou proto často zastoupeny jednotky různých typů, což se charakteristicky projevuje jejich překrýváním a prolínáním.

Na úrovni typů bylo vymezeno 11 typů, vyjadřujících určité **způsoby využití a ztvárnění krajiny**, které jsou pozoruhodné z hlediska kulturních hodnot a památkových zájmů. **Na nižší úrovni** jsou některé typy dále rozděleny na **podtypy**, které představují **obvyklé formy výskytu typu na území**. Hledisko historického vývoje, tj. časové nebo slohové zařazení dané jednotky, je sledováno jako dílčí aspekt při hodnocení konkrétních území, zejména s ohledem na cennost jednotek.

Vymezené typy a podtypy v různé míře reflektují jednotlivé kategorie historické kulturní krajiny, vymezené Výborem světového dědictví (viz závěry ze 16. zasedání Výboru světového dědictví v Santa Fé, 1992). Některé z národních typů jsou charakteristické tím, že se projevují hodnotami definovanými pro více kategorií. V tabulce typologie je proto uvedeno, že krajina daného typu/podtypu vždy nebo často splňuje kritéria zařazení do určité kategorie.

Jednotka historické kulturní krajiny – vymezená část krajiny, jejíž charakter je dán navzájem souvisejícími určujícími a doplňujícími znaky konkrétního typu (podtypu) historické kulturní krajiny, které do vymezeného prostoru v určité době nebo vývojové etapě vtiskla určitá lidská činnost nebo interaktivní působení krajiny a člověka. Jednotka historické kulturní krajiny je funkčně a významově ucelená, v daném prostředí dostatečně prostorově vymezená.

Příslušnost jednotky historické kulturní krajiny do určitého typu nebo podtypu je identifikována koncentrací určitých hmotných a nehmotných **znaků historické kulturní krajiny**, často ve specifických kombinacích.

Znak typu historické kulturní krajiny – hmotný nebo nehmotný projev lidské činnosti v krajině nebo interaktivního působení krajiny a člověka, typický v určitém čase a prostoru. Jako znaky se vybírají pouze takové jevy, u kterých je možné na základě poznání historického vývoje prokázat nebo důvodně předpokládat jejich kulturně historickou hodnotu. O této hodnotě svědčí fyzické dochování vypovídajícího stavu nebo kontinuální plnění určité funkce, tzn. využívání k původnímu nebo analogickému účelu, nebo přítomnost nehmotných projevů lidské činnosti vztahených k významové asociaci. Jednotlivé znaky jsou v rámci jednotky historické kulturní krajiny vzájemně propojeny a vzájemně podmíněny ve svém vývoji i prostorovém rozmístění.

Typ 1: Krajina určená specifickým typem osídlení a formou organizace zemědělské půdy

Podtyp 1.1: Krajina se specifickou strukturou osídlení

Podtyp 1.2: Krajina strukturálně výrazných pluzin

Podtyp 1.3: Krajina vrchnostenských sídel a dvorů

Typ 2: Krajina určená dominantní vytrvalou plodinou

Podtyp 2.1: Viniční krajina

Podtyp 2.2: Chmelařská krajina

Podtyp 2.3: Ovocnářská krajina

Typ 3: Krajina určená dominantní formou využití

Podtyp 3.1: Lesní krajina

Podtyp 3.2: Rybniční krajina

Podtyp 3.3: Lovecká krajina

Podtyp 3.4: Krajina pastevní a luční

Podtyp 3.5: Turisticko-rekreační krajina

Typ 4: Esteticky kultivovaná krajina

Podtyp 4.1: Geometricky uspořádaná krajina

Podtyp 4.2: Idealizovaná „přírodní“ krajina

Podtyp 4.3: Krajina kombinovaného uspořádání

Typ 5: Krajina poutních míst a křesťanských legend

Typ 6: Urbanizovaná krajina

Podtyp 6.1: Krajina sídelní

Podtyp 6.2: Krajina lázeňská

Typ 7: Industriální krajina

Podtyp 7.1: Krajina hlubinné těžby

Podtyp 7.2: Krajina povrchové těžby

Podtyp 7.3: Industriální krajina bez přímé vazby na těžbu

Podtyp 7.4: Lineární industriální krajina

Typ 8: Militární krajina

Podtyp 8.1: Krajina bastionových a fortových pevností

Podtyp 8.2: Krajina pohraničních opevnění

Podtyp 8.3: Krajina vojenských újezdů

Typ 9: Mytologická krajina

Typ 10: Memoriální krajina

Podtyp 10.1: Krajina bojišť

Podtyp 10.2: Krajina vysídlených území

Podtyp 10.3: Krajina vyhlazených sídel

Podtyp 10.4: Krajina táborů utrpení a smrti

Podtyp 10.5: Krajina jiných významných historických událostí

Typ 11: Krajina se vztahem k významné osobnosti

Typ 1: Krajina určená specifickým typem osídlení a formou organizace zemědělské půdy

Stručná charakteristika typu:

Bydlení a zemědělská činnost.

Znaky jednotky příslušného typu:

Podtyp 1.1: Krajina se specifickou strukturou osídlení

Stručná charakteristika podtypu:

Oblasti se specifickou, od okolí odlišnou strukturou osídlení, v rámci dané oblasti víceméně jednotnou. Struktura osídlení je dána jak typem osídlení (velké vesnice, velmi malé vesnice, rozptýlené osídlení aj.), tak jejich půdorysným typem (např. lánové lineární či radiální vsi), popřípadě i dochovanými znaky lidové architektury. V těchto oblastech se nedochovaly strukturálně výrazné plužiny (proto sem patří i lánové vesnice s nedochovanou plužinou).

Znaky jednotky příslušného podtypu:

Odpovídá definici kategorie historické kulturní krajiny podle Výboru světového dědictví:

- organicky vyvinutá: vždy
- komponovaná:
- asociativní:

Podtyp 1.2: Krajina strukturálně výrazných plužin

Stručná charakteristika podtypu:

Území (jeden či více katastrů), kde se dodnes dochovaly strukturálně výrazné plužiny, především lánové (lineární i radiální). Hranice parcel jsou vymezeny kamennými snosy a keřovou či stromovou vegetací, proto přetrvaly kolektivizaci venkova v 50. letech 20. století. Vážou se obvykle na určitý půdorysný typ vesnických sídel. Drobné členění plužin se nedochovalo, se vzácnými výjimkami, kdy scelení unikly plochy bezprostředně navazující na intravilán. Drobné členění plužiny lze dále sledovat u některých zaniklých středověkých vsí, byť není běžně patrné (vyjeví se až na lidarovém snímku apod.).

Znaky jednotky příslušného podtypu:

Odpovídá definici kategorie historické kulturní krajiny podle Výboru světového dědictví:

- organicky vyvinutá: vždy
- komponovaná:
- asociativní:

Podtyp 1.3: Krajina vrchnostenských sídel a dvorů

Stručná charakteristika podtypu:

Krajina jako zázemí vrchnostenského sídla (zámku, kláštera), spojeného s hospodářskými dvory a dalšími stavbami; členění převážně dominikálních pozemků, často doprovázeno alejemi; častá je kombinace různých druhů rostlinné a živočišné výroby, chov koní.

Znaky jednotky příslušného podtypu:

Odpovídá definici kategorie historické kulturní krajiny podle Výboru světového dědictví:

- organicky vyvinutá: vždy
- komponovaná: často
- asociativní:

Typ 2: Krajina určená dominantní vytrvalou plodinou

Stručná charakteristika typu:

Pěstování a zpracování vybraných vytrvalých plodin.

Znaky jednotky příslušného typu:

Podtyp 2.1: Viniční krajina

Stručná charakteristika podtypu:

Pěstování vinné révy a výroba vína. Viniční krajina představující část zemědělské krajiny, v níž významný plošný podíl tvoří vinice různé velikosti jakožto určující typologický znak. Zastoupení vinic v krajině je ve viniční krajině hlavním znakem oproti jiným částem zemědělského prostředí. Vinařské oblasti obsahují viniční trati (souvislé celky pozemků s vinicemi).

Znaky jednotky příslušného podtypu:

- vinice jako specifický pozemek souvisle osázený trvalými keři vinné révy. Vinice zpravidla nevyžadují doprovodné stavební objekty, časté je spojení s malou chatou pro sezónní pobyt majitele buď s rekreační nebo i strážní funkcí.
- viniční strážní domek – v některých oblastech již vzácně dochovaná drobná stavba
- vinařská ulička – skupina specifických staveb různých regionálních znaků, buď přímo v sousedství obytné zástavby vesnice nebo samostatně v krajině, vždy ve vazbě na jednotlivé vinice.
- vinařské sklípky – jednotlivé objekty nebo řady drobných objektů s různou mírou zapuštění do terénu, někde jen zděné čelní stěny se vstupními (často zdobenými) portály- vstupy do lisoven, na něž navazují podzemní sklepy)

Odpovídá definici kategorie historické kulturní krajiny podle Výboru světového dědictví:

- organicky vyvinutá: vždy
- komponovaná:
- asociativní:

Podtyp 2.2: Chmelařská krajina

Stručná charakteristika podtypu:

Pěstování a zpracování chmele. Chmelařská krajina představující část zemědělské krajiny, v níž významný plošný podíl tvoří chmelnice různé velikosti jakožto určující znak. Zastoupení chmelnic v krajině je v chmelařské krajině hlavním znakem oproti jiným částem zemědělského prostředí.

Znaky jednotky příslušného podtypu:

Chmelnice jako specifické pole se základní nosnou konstrukcí. Jejím základem jsou sloupy_ dřevěné či v mladší historii betonové, přibližně 6 metrů vysoké. Stabilita konstrukce je zajištěna ukotvením prostřednictvím pomocných lan. Chmelnice je vybavena systémem vodorovných drátů, na něž jsou v sezóně každoročně navěšovány tenčí vodící drátky pro podporu chmelových lián.

- chmelnice zpravidla nevyžadují doprovodné stavební objekty.

- česačka chmele – jednoúčelová specifická budova, v níž je umístěna soustava strojů pro očesání chmelových hlávek, zpravidla v podobě účelové haly, většinou ocelokolny, umístěná na okraji obce.
- Sušárny chmele – již jen výjimečně dochované solitérní stavby ve vesnicích chmelařských regionů

Odpovídá definici kategorie historické kulturní krajiny podle Výboru světového dědictví:

- organicky vyvinutá: vždy
- komponovaná:
- asociativní:

Podtyp 2.3: Ovocnářská krajina

Stručná charakteristika podtypu:

Pěstování ovocných dřevin a zpracování ovoce.

Znaky jednotky příslušného podtypu:

Odpovídá definici kategorie historické kulturní krajiny podle Výboru světového dědictví:

- organicky vyvinutá: vždy
- komponovaná:
- asociativní:

Typ 3: Krajina určená dominantní formou využití

Stručná charakteristika typu:

Krajina, jejíž formování v podstatné míře ovlivnil určitý převažující způsob využití. Vliv dominantní formy využití je natolik významný, že vyústil do specifické profilace území, definované v rámci pěti samostatných podtypů.

Znaky jednotky příslušného typu:

- Území, jehož dominantní forma využití je dána hospodářským zaměřením nebo záměrným utvářením pro určitý druh činnosti. Pro dominantní formu využití jsou typické určité typy ploch, objektů a zařízení. Vzhled a organizace prostoru odpovídá dominantnímu využití.
- Plochy, objekty a zařízení ve volné krajině, související, podporující nebo rozvíjející dominantní formu využití v území specificky profilovaném pod jeho vlivem.

Podtyp 3.1: Lesní krajina

Stručná charakteristika podtypu:

Krajina dokládající historický způsob pěstování lesa a na něj navazující využití a zpracování dřeva. Území s výraznou převahou velkých porostních celků hospodářských lesů v charakteru krajiny. V krajině je přítomna struktura dochovaných nebo zaniklých sídel (často s typickou urbanistickou strukturou), stavby a areály související s těžbou a zpracováním dřeva a lokality využití dřeva pro výrobní činnosti, typické pro určité historické období (milíře, hutě atd.). Součástí mohou být stavby a zařízení pro plavení a dopravu dřeva.

Znaky jednotky příslušného podtypu:

- Dlouhodobě stabilní lesní celek se znaky historického způsobu využití lesní krajiny – cestní síť, struktura osídlení, zařízení a provozy k pěstování lesa (lesní školky, plantáže), k těžbě, dopravě, zpracování a využití dřeva. K objektům a zařízením, jejichž existence přímo souvisí s dominantní formou využití, patří stavby a objekty určené k pěstování a správě lesa (hájovny, myslivny a další hospodářské, vodohospodářské a technické objekty).

- Cenné jsou doklady historických způsobů pěstování lesa a využití dřeva: výmladkový les neboli pařezina (jeden z nejstarších způsobů lesního hospodaření), doklady provozování lesních řemesel (uhlířství – pálení dřevěného uhlí v milířích, dehtářství – výroba dehtu v dehtářských pecích, draslařství – výroba potaše z popela spáleného dřeva, smolaření – získávání pryskyřice z lesních stromů).
- Plochy a objekty sloužící k jinému než produkčnímu využití lesa, např. k chovu a lovu lesní zvěře mimo plochy intenzivního chovu zvěře (viz podtyp 3.3 Lovecká krajina)

Odpovídá definici kategorie historické kulturní krajiny podle Výboru světového dědictví:

- organicky vyvinutá: vždy
- komponovaná:
- asociativní:

Podtyp 3.2: Rybniční krajina

Stručná charakteristika podtypu:

Krajina intenzivně využívaná pro chov ryb v rybnících – uměle vytvořených vodních nádržích, obvykle sdružených do soustav.

Znaky jednotky příslušného podtypu:

- Rybniční soustava, vybudovaná přímo na vodním toku (řeka, potok) nebo zásobovaná přivaděčem vody (stoka, kanál). Součástí jednotlivých rybníků jsou především hráz (často s liniovým porostem stromů), výpustní a nápuštní zařízení. Součástí rybniční soustavy jsou kromě rybníků zejména zařízení a stavby pro zásobování vodou (kanály, stoky, vodohospodářské objekty).
- K objektům a zařízením, jejichž existence přímo souvisí s dominantní formou využití, patří stavby a zařízení pro odchov a uskladnění ryb – sádky, rybářské laboratoře, přípravný a sklady krmiva, rybárna, loděnice, výrobní sítí pro rybářský výzkum a praxi aj. Rovněž stavby sloužící provozu a hospodaření na rybniční soustavě – bašty, skladovací objekty.
- Zemědělské pozemky, jejichž charakter a využití je dáno sousedstvím rybníka (např. podmáčené louky).
- Úseky přírodního vodního toku, propojující části rybniční soustavy.
- Stavby a zařízení využívající uměle zřízených vodních staveb, např. zařízení pro chov vodní drůbeže, vodní elektrárny, mlýny apod.

Odpovídá definici kategorie historické kulturní krajiny podle Výboru světového dědictví:

- organicky vyvinutá: vždy
- komponovaná:
- asociativní:

Podtyp 3.3: Lovecká krajina

Stručná charakteristika podtypu:

Krajina záměrně utvářená v souladu s dobovým způsobem chovu lovné zvěře a jejího lovu, zřízená obvykle v rámci krajinného prostředí rezidenčního nebo sezonního panského sídla. Co do vzhledu má lovecká krajina obvykle lesnatý charakter. Charakteristické části a příslušenství zahrnují specializovaná zařízení pro intenzivní chov lovné zvěře a dále zázemí pro lov zvěře jako společenskou událost a jako formu reprezentace majitele. Lovecká zařízení (zejména obory a bažantnice) jsou prostorově organizována geometrickou formou nebo jsou ztvárněna ve volném „přírodním“ pojetí.

Znaky jednotky příslušného podtypu:

- Obora, zařízení pro chov a lov vysoké nebo černé zvěře, je ohrazený pozemek, převážně zalesněný. Její součástí jsou pozemky a porosty úživné pro zvěř (pastevní louky, aleje, stromořadí a porosty dubů, jírovců, buků), napajedla a rybníky, krmelce, seníky, stodoly a kaliště. K zajištění péče a dohledu slouží hájovny,

myslivny či hospodářský dvůr v oboře. K organizaci a průběhu honu včetně orientace lovců napomáhají lovecké věže, pavilony, altány, posedy, kaple, sochařská výzdoba i drobná architektura. Na prostorovém uspořádání porostu se podílejí střelecké průseky, které jsou součástí prostoru utvářeného na základě geometrické osnovy nebo v podobě volného „přírodního“ pojetí. Pobyt a zázemí lovců umožňují lovecký zámek, zámeček, hrad, letohrádek.

- Bažantnice představuje vyhrazený prostor určený pro chov a lov bažantů a lovného ptactva. Součástí bažantnice jsou nízké stříhané remízy (seřezávané smrky a listnaté keře sloužící k úkrytu bažantů), háje a stromořadí, políčka pro pěstování plodin ke krmení bažantů, líheň a odchovna bažantů, voliéra (oplocenka), napajedla – vodní toky nebo nádrže. Je organizována sítí cest nebo průseků na základě geometrické osnovy nebo ve volném „přírodním“ pojetí.
- Volná krajina určená k lovu, rozvíjející lovecké příležitosti v blízkém okolí panského sídla – zemědělské pozemky a lesní porosty, pro užitek zvěři prostoupené alejemi a stromořadími úživných dřevin (duby, jírovce a další).

Odpovídá definici kategorie historické kulturní krajiny podle Výboru světového dědictví:

- organicky vyvinutá: vždy
- komponovaná: často
- asociativní:

Podtyp 3.4: Krajina pastevní a luční

Stručná charakteristika podtypu:

Krajina s plošnou převahou pastvin a luk, dokládající historický způsob využití pro produkci píce, sena a pastvu dobytka.

Znaky jednotky příslušného podtypu:

- Pastviny udržované pastvou a louky udržované kosením, zpravidla dvousečné, jakožto typické plochy. Součástí pastvin bývají také stromy, skupiny stromů nebo při okrajích pastvin vzrostlé porosty poskytující stín. Dále objekty a zařízení přímo souvisejí s dominantní formou využití, k nimž patří zejména bouda, salaš, stodola, seník, kůlna, stáj, přístřešek, oplůtek, studna, napájecí žlab.
- Plochy a objekty sloužící k doplňkovým formám využití (pro tzv. „druhé zaměstnání“) např. pro přádláctví a plátenictví (zpracování lnu a tkaní plátna), korálkářství, sklářství (brusiči a malíři skla), řezbářství, sadařství (sady a sušárny ovoce), včelařství, košíkářství.

Odpovídá definici kategorie historické kulturní krajiny podle Výboru světového dědictví:

- organicky vyvinutá: vždy
- komponovaná:
- asociativní:

Podtyp 3.5: Turisticko-rekreační krajina

Stručná charakteristika podtypu:

Vizuálně atraktivní krajina, přizpůsobená aktivní turistice (turistické stezky zpřístupňující skalní města, rozhledny). K tomuto podtypu mohou patřit i území (obvykle postrádající památkové i estetické kvality) jako jsou chatové aglomerace (jejichž základ se někdy vytvořil z drobných trampských osad), rekreační oblasti kolem přehrad nebo též horské rekreační oblasti.

Znaky jednotky příslušného podtypu:

- Scénická krajina s esteticky atraktivními přírodními objekty (skály, voda apod.).
- Přírodní objekty odkazující na zahraniční lokalitu.

- Charakteristické uspořádání krajiny reflektující charakter rekreačního hnutí či charakter asociované zahraniční lokality.
- Charakteristický urbanismus reflektující charakter rekreačního hnutí (např. tramské osady, kempy).
- Toponyma spojená s rekreačními aktivitami, jména spojená s osobnostmi hnutí, jména upomínající na zahraniční lokality.
- Stavby spojené s rekreačním využitím (chaty, turistické ubytovny a hospody, rozhledny).
- Pomníky osobnostem hnutí, „kultovní“ památníky (např. totemy, vyhlídky).
- Plochy, objekty a zařízení v blízkosti intenzivně turisticky a rekreačně exponovaných částí území, využívané zejména pro účely rozšíření volnočasových aktivit a služeb.

Odpovídá definici kategorie historické kulturní krajiny podle Výboru světového dědictví:

- organicky vyvinutá: vždy
- komponovaná:
- asociativní:

Typ 4: Esteticky kultivovaná krajina

Stručná charakteristika typu:

Esteticky výrazné krajinářské úpravy, vytvořené dobově obvyklou formou, které organizují a sjednocují pozemkovou držbu majitele nebo její vybranou část, obvykle území navazující na rezidenční sídlo.

Instalace a zvýraznění významných bodů a vztahů, zdůraznění správních, kulturních a duchovních center; uplatnění symboliky v uspořádání prostoru; ohraničení nebo naznačení rozsahu majetkové držby; vyzdvížení tvořivosti a prosperity majitele; idealizace krajinné scény.

Znaky jednotky příslušného typu:

- Organizace prostorového uspořádání podle určitého systému.
- Vazba mezi celkem a jeho součástmi, mezi součástmi vzájemně.
- Pohledové cíle a akcenty.
- Pohledové vazby.
- Specifický způsob přenosu a fyzického ukotvení pohledových vazeb.
- Volné prostory jako prostředí pohledových vazeb a prostorových vztahů.
- Prostorové uspořádání hranic a předělů (pohledový horizont, pohledový rámeček) – vymezení linií a plošnými porosty, významně ovlivněno konfigurací terénu.

Podtyp 4.1: Geometricky uspořádaná krajina

Stručná charakteristika podtypu:

Část krajiny se vzájemnou vazbou tvarů, prostorů a hmot na podkladě geometrické osnovy (uspořádání příznačné zejména pro období baroka a klasicismu).

Znaky jednotky příslušného podtypu:

- Organizace prostorového uspořádání geometrickou osnovou, jejíž základ tvoří jedna nebo více os, které se uplatňují samostatně nebo v sestavách tvořících kříž, hvězdič, trojprasek (patte d'oise), vějíř (polovina hvězdičky), částečný vějíř (polovina hvězdičky bez střední osy).
- Vazba mezi celkem a jeho součástmi, i mezi součástmi vzájemně: osově sestavy nebo spojnice uzlových bodů, tvořící geometrické obrazce.
- Pohledové cíle a akcenty: rezidenční nebo letní sídlo nebo symbolicky významný objekt (např. loreta, kaple, kostel) často na pozici hlavního uzlového bodu nebo jednoho z hlavních uzlových bodů a také v roli

dominant. Jako pohledové cíle a akcenty a často též v roli dominant, se dále uplatňují další umělé i přírodní objekty (gloriet, obelisk, věž, rozhledna, kříž, socha, skála, vrchol kopce).

- Pohledové vazby předznamenány geometrickou osnovou.
- Přenos pohledových vazeb většinou optický, někdy i fyzicky zdůrazněný (aleje, stromořadí, porostní rámy průhledů).
- Volné prostory různého charakteru tvoří prostředí pohledových vazeb a prostorových vztahů v závislosti na organizaci prostoru geometrickou osnovou.
- Prostorové uspořádání hranic a předělů se řídí vzájemnými poměry a uspořádáním horizontál, vertikál a diagonál, a to podle pravidel příslušného slohového provedení. Podporují vyznění vzájemných vazeb tvarů, prostorů a hmot na podkladě geometrické osnovy.

Odpovídá definici kategorie historické kulturní krajiny podle Výboru světového dědictví:

- organicky vyvinutá:
- komponovaná: vždy
- asociativní:

Podtyp 4.2: Idealizovaná „přírodní“ krajina

Stručná charakteristika podtypu:

Část krajiny ztvárněná ve volném „přírodním“ pojetí (ztvárnění příznačné zejména pro údobí romantismu a krajinářského slohu).

Znaky jednotky příslušného podtypu:

- Organizace prostorového uspořádání ústrojným (též organickým, volným, či nepravidelným) systémem.
- Vazba mezi celkem a jeho součástmi, i mezi součástmi vzájemně: volná vazba, krajinná scéna složena ze scénérií vytvořených na principu obrazů oddělených prostorovými předěly (porostní rámy, hmotová porostní uskupení dřevin).
- Pohledové cíle a akcenty: rezidenční nebo letní sídlo obvykle ústředním bodem hlavní scénérie. Často též v roli dominanty, což se týká i dalších akcentů (gloriet, obelisk, rozhledna, věž, kostel, kaple, kříž, socha, skála, vrchol kopce).
- Pohledové vazby dány volným způsobem prostorového uspořádání a pozicemi pohledových cílů a akcentů. Uplatnění vyhlídek a vyhlídkových tras.
- Přenos pohledových vazeb většinou optický, k přenosu může přispívat fyzické bodové nebo liniové kotvení (strom, skupina stromů, alej, stromořadí, porostní rám).
- Volné prostory různého charakteru tvoří prostředí pohledových vazeb a prostorových vztahů v závislosti na organizaci prostoru ústrojným (též organickým, volným, či nepravidelným) systémem.
- Prostorové uspořádání hranic a předělů se významně podílí na vyznění scénérií vytvořených na principu obrazů, tj. uzavřených oboustranným zarámováním. Pokud zarámování chybí, jedná se o scénérie otevřené, v nichž horizont ubíhá do stran.

Odpovídá definici kategorie historické kulturní krajiny podle Výboru světového dědictví:

- organicky vyvinutá:
- komponovaná: vždy
- asociativní:
-

Podtyp 4.3: Krajina kombinovaného uspořádání

Stručná charakteristika podtypu:

Část krajiny, která je skladbou formací různého charakteru.

Znaky jednotky příslušného podtypu:

- Organizace prostorového uspořádání: kombinace geometrického i ústrojného (též organického, volného či nepravidelného) systému. Oba systémy mohou být zastoupeny v různém rozsahu a mohou pocházet nejen z typických vývojových fází, tj. baroka, klasicismu a romantismu, ale i z fází předbarokních nebo naopak pozdějších, zejména z údobí historických slohů, postromantismu aj.
- Vazba mezi celkem a jeho součástmi, i mezi součástmi vzájemně: obvykle volná vazba, do níž je místně vetknuta vazba osovou sestavou nebo spojnicemi uzlových bodů. Do krajinné scény jsou často včleněny vizuálně zjevné formace rozličného charakteru z různých vývojových údobí, významná role prostorových masivních předělů.
- Pohledové cíle a akcenty: umělé i přírodní objekty (rezidenční sídlo nebo letní sídlo, letohrádek, gloriety, obelisk, kaple, kostel, loreta, kříž, věž, rozhledna, socha, skála, vrchol kopce). Často plní úlohu dominant, na pozici důležitého uzlového bodu nebo v roli ústředního bodu krajinářské scenerie se obvykle uplatňuje rezidenční nebo letní sídlo nebo symbolicky významný objekt (např. loreta, kaple, kostel).
- Pohledové vazby: dány pozicemi pohledových cílů a akcentů. Uplatnění vyhlídek a vyhlídkových tras.
- Přenos pohledových vazeb: většinou optický, k přenosu může přispívat fyzické bodové nebo liniové kotvení (strom, skupina stromů, alej, stromořadí, porostní rám).
- Volné prostory jako prostředí pohledových vazeb a prostorových vztahů se uplatňují v závislosti na způsobu organizace prostoru kombinovaným prostorovým uspořádáním.
- Prostorové předěly obvykle masivní či plošně rozsáhlé a oproti předchozím podtypům ve zvláště významné roli. Většinou jde o plochy hospodářsky využívané (lesy, pole, louky a pastviny, sady, vodoteče a vodní plochy).

Odpovídá definici kategorie historické kulturní krajiny podle Výboru světového dědictví:

- organicky vyvinutá:
- komponovaná: vždy
- asociativní:

Typ 5: Krajina poutních míst a křesťanských legend

Stručná charakteristika typu:

Krajina spojená s prožíváním náboženské víry, a to formou poutí a obřadů a/nebo jako dějiště křesťanských legend i historických událostí; v krajině se odráží projevy kolektivně (společně) prožívané náboženské víry i individuální zbožnosti. Důležitá je jak celková skladba poutního místa (křížová cesta, další kaple apod.), tak jeho pohledové uplatnění v krajině.

Znaky jednotky příslušného typu:

- Křesťanské stavby nebo soubory staveb, včetně torzálních a zaniklých – významné, zejména poutní areály, kostely a kaple, kláštery.
- Kostel nebo kaple zasvěcené Panně Marii (včetně loretánské kaple připomínající Svatou chýši coby obydlí Panny Marie), Andělu strážci, patronům České země a dalším světcům.
- Jeskyně, hora, skála, pramen studánka nebo další přírodní jev, k němuž se váže příběh nebo pověst spojený se vznikem poutního místa (např. o záchraně, zázračném uzdravení).
- Poustevny a jeskyně.
- Terénní dispozice a úpravy přispívající k vyjádření posvátnosti a symboliky poutního místa.

- Křesťanské umělecké objekty v krajině - křížové a pašijové cesty, kapličky, kříže, boží muka, svaté obrázky, sochy svatých.
- Svaté schody připomínající Ježíše Krista na schodech v paláci Pontia Piláta v Jeruzalémě.
- Plochy a objekty (klášter, fara, škola, sociální zařízení aj., včetně zahradního příslušenství), patřící k poutnímu místu, rozvíjející jeho poslání a sloužící jako obytné i provozní zázemí osazenstva.
- Významné sekulární objekty/stavby a místa spojené s životem a smrtí světců, významných církevních osobností či sloužící jako doplňkové stavby k stavbám náboženským.
- Poutní a jiné významné cesty a trasy – poutní cesty fixované v krajině či v paměti.
- Vyhlídkové místo – místa výhledů na sakrální stavby.
- Charakteristický urbanismus a krajinná kompozice sakrálních a souvisejících staveb.
- Specifické postupy v hospodaření navázané na klášter.
- Pojmenování po biblických postavách a místech, po svatých či událostech s nimi souvisejících.

Odpovídá definici kategorie historické kulturní krajiny podle Výboru světového dědictví:

- organicky vyvinutá: často
- komponovaná: často
- asociativní: vždy

Typ 6: Urbanizovaná krajina

Stručná charakteristika typu:

Rozsáhlá urbanizovaná území.

Znaky jednotky příslušného typu:

Podtyp 6.1: Krajina sídelní

Stručná charakteristika podtypu:

Urbanizované území (aglomerace) většího rozsahu, které tak získává významný krajinný rozměr, významný soulad historických urbanistických hodnot a krajinného rámce.

Znaky jednotky příslušného podtypu:

Odpovídá definici kategorie historické kulturní krajiny podle Výboru světového dědictví:

- organicky vyvinutá: vždy
- komponovaná: často
- asociativní:

Podtyp 6.2: Krajina lázeňská

Stručná charakteristika podtypu:

Zahrnuje jak vlastní lázeňská města s charakteristickými lázeňskými stavbami včetně parků, tak okolní krajinu, přizpůsobenou pro terapeutické využití a vybavenou drobnými stavbami.

Znaky jednotky příslušného podtypu:

Odpovídá definici kategorie historické kulturní krajiny podle Výboru světového dědictví:

- organicky vyvinutá: vždy
- komponovaná: často
- asociativní: často

Typ 7: Industriální krajina

Stručná charakteristika typu:

Průmysl, těžba a navazující infrastruktura.

Znaky jednotky příslušného typu:

Podtyp 7.1: Krajina hlubinné těžby

Stručná charakteristika podtypu:

Areály hlubinné a přípovrchové těžby a zpracování nerostných surovin. Hornické krajiny metalických rud, krajiny hlubinné těžby černého uhlí.

Znaky jednotky příslušného podtypu:

- V podzemí – štoly a šachty, odvětrávací otvory
- V nadzemí – vstupní portálky, odvaly vytěžené hlušiny, propadliny (i druhotné)
- Šachetní/jámové budovy
- Vodní systém (zejména u starších) – liniové stavby- kanály + související zásobní nádrže, usazovací nádrže
- Dopravní infrastruktura, (u mladších železniční)
- Související účelově zakládané osídlení – trvalé ve formě horních měst, kolonií, účelové přístřešky

Odpovídá definici kategorie historické kulturní krajiny podle Výboru světového dědictví:

- organicky vyvinutá: vždy
- komponovaná:
- asociativní: často

Podtyp 7.2: Krajina povrchové těžby

Stručná charakteristika podtypu:

Povrchové lomy – kámen, písek, uhlí, cihelny; včetně posttěžební krajiny (rekultivace). Krajiny povrchové těžby hnědého uhlí, krajiny dobývání kamene a dalších surovin.

Znaky jednotky příslušného podtypu:

- hnědouhelné, - velkoprostorové jámy, stupňovitého obrysu podle parametrů těžebních strojů, lanovky a jiné dopravní systémy; paralelní postup rekultivací, energetické závody k využití hnědého uhlí – teplárny, chemické závody, energetická síť včetně stožárů, měniren/rozvoden
- kaolinové, pískovny: - velkoprostorové jámy, stupňovitého obrysu podle parametrů těžebních strojů, rovněž s ohledem na relativně nesoudržný materiál s mírnějším sklonem svahů; blízký zpracovatelský průmysl, výroba porcelánu, keramické závody
- kamenné a další lomy - velkoprostorové jámy, stupňovitého obrysu, ale i lomové prostory jiného profilu, podle povahy těženého kamene, až se svislými stěnami, primární třídírny a drtičky na štěrk, depozity větších kamenů včetně jednoduchých přístřešků; blízký zpracovatelský průmysl není podmínkou (primární drtičky přímo u lomu), u vápencových cementárny

U všech forem základní provozní budovy zabezpečující příjezd proti nepovolaných osobám, často s významnou ostrahou (kamenolomy), dopravní infrastruktura různé velikosti, dopravníky, nakládací rampy; obvykle vazba na železniční dopravu k přesunu velkého objemu hmot.

Hlučnost a prašnost vylučovaly blízké další objekty – bydlení či služby; naopak u kamenických přidružených provozů potřebný i přívod vody – eliminace prašnosti a leštící provozy.

Odpovídá definici kategorie historické kulturní krajiny podle Výboru světového dědictví:

- organicky vyvinutá: vždy
- komponovaná:
- asociativní:

Podtyp 7.3: Industriální krajina bez přímé vazby na těžbu

Stručná charakteristika podtypu:

Lehký průmysl (textilní), zpracování dřeva a zemědělských produktů (mlýny, pily, cukrovary), časté využití vody jako zdroje energie. Výrobní městská krajina, zemědělské krajiny potravinářského průmyslu.

Znaky jednotky příslušného podtypu:

Odpovídá definici kategorie historické kulturní krajiny podle Výboru světového dědictví:

- organicky vyvinutá: vždy
- komponovaná:
- asociativní:

Podtyp 7.4: Lineární industriální krajina

Stručná charakteristika podtypu:

Krajina vázaná na linii dopravní cesty (zejména železnice, plavební kanál) nebo vodního toku (zdroj energie).

Znaky jednotky příslušného podtypu:

Odpovídá definici kategorie historické kulturní krajiny podle Výboru světového dědictví:

- organicky vyvinutá: vždy
- komponovaná:
- asociativní:

Typ 8: Militární krajina

Stručná charakteristika typu:

Zařízení pro obranu státu nebo území, s dochovaným charakteristickým krajinným prostředím.

Znaky jednotky příslušného typu:

Podtyp 8.1: Krajina bastionových a fortových pevností

Stručná charakteristika podtypu:

Krajina, jejíž charakter je výrazně spouřčován dochovanými objekty bastionových a fortových pevností.

Znaky jednotky příslušného podtypu:

Odpovídá definici kategorie historické kulturní krajiny podle Výboru světového dědictví:

- organicky vyvinutá: vždy
- komponovaná:
- asociativní: často

Podtyp 8.2: Krajina pohraničních opevnění

Stručná charakteristika podtypu:

Pohraniční opevnění, železná opona.

Znaky jednotky příslušného podtypu:

Odpovídá definici kategorie historické kulturní krajiny podle Výboru světového dědictví:

- organicky vyvinutá: vždy
- komponovaná:
- asociativní: často

Podtyp 8.3: Krajina vojenských újezdů

Stručná charakteristika podtypu:

Nepřístupná nebo zpřístupněná krajina s dochovaným charakteristickým krajinným prostředím.

Znaky jednotky příslušného podtypu:

Odpovídá definici kategorie historické kulturní krajiny podle Výboru světového dědictví:

- organicky vyvinutá: vždy
- komponovaná:
- asociativní: často

Typ 9: Mytologická krajina

Stručná charakteristika typu:

Krajina je asociována s dějištěm mýtických nebo legendistických událostí; krajina jako dějiště událostí, známých z národní mytologie, lidové tradice nebo legend. Asociace jsou navázány na výrazný přírodní jev a odráží se v kulturních projevech v krajině.

Znaky jednotky příslušného typu:

- Památníky, pomníky, pamětní desky a jiné memoriální objekty nebo jejich soubory, včetně torzálních a zaniklých – pomníky pověstí a jejich aktérů.
- Významná přírodní dominanta, ke které je vztažena pověst/legenda.
- Památné či významné stromy spojované s mytologickými postavami.
- Historicky a architektonicky cenné stavby nebo soubory staveb, včetně torzálních a zaniklých (např. zbytky hradišť a oppid), které byly dějištěm pověstí a mýtů.

- Pozůstatky terénních úprav (např. valy, příkopy, doly apod.) vztahující se k předkřesťanské době či k bájným mýtům a pověstem.
- Náboženské stavby nebo soubory staveb, včetně torzálních a zaniklých (např. stará pohřebiště, kaple, rotundy a kostely, mohyly, obětiště, posvátné či významné hory, lesy, vodní prvky apod.) vztahující se k předkřesťanské době či k bájným mýtům a pověstem.
- Menhiry, dolmeny, kamenné kruhy, megality.
- Vyhlídkové místo – vyvýšený vrchol s výhledem do krajiny na pozůstatky lidské činnosti z předkřesťanské doby.
- Toponyma spojená s pověstmi a bájemi.

Odpovídá definici kategorie historické kulturní krajiny podle Výboru světového dědictví:

- organicky vyvinutá:
- komponovaná:
- asociativní: vždy

Typ 10: Memoriální krajina

Stručná charakteristika typu:

Krajina, v níž se odehrála významná historická událost, která je v krajině připomínána memoriálními objekty a/nebo pozůstatky lidské činnosti vzniklé v souvislosti s danou historickou událostí. Nejedná se tedy o izolované objekty, ale o soustavu memoriálních objektů, pozůstatků lidské činnosti vzniklých v souvislosti s historickou událostí a nehmotných jevů.

Znaky jednotky příslušného typu:

- Pomníky a památníky, které připomínají historickou událost.
- Pozůstatky lidské činnosti vzniklé v souvislosti s historickou událostí.
- Projevy lidské činnosti pozměněné v souvislosti s historickou událostí.
- Toponyma.

Podtyp 10.1: Krajina bojišť

Stručná charakteristika podtypu:

Území, ve kterém se odehrál vojenský střet (bitva), včetně souvisejících území (např. oblast manévrů, tyl a tábor vojska).

Znaky jednotky příslušného podtypu:

- Nástupní koridory a výchozí poziční stanoviště válčících jednotek s vazbou na terénní orientační body a linie (kopec, údolí, les, remíz, skupina stromů, strom, řeka, potok) i stavby (valy, příkopy, dělostřelecké šance).
- Velitelská stanoviště (pole, louka) obvykle v místě nebo poblíž zřetelných terénních orientačních bodů (kopec, skála, les).
- Systémy obranných okopů a rýhy po mělkých terénních zákopech (na polích, loukách, v lese).
- Místa rozhodujících bitevních střetů s památníky, pomníky a kříži padlých in situ (památníky vztahující se k bitevní události, pomníky válčících jednotek, pomníky a kříže v místě hromadných hrobů, pomníky a kříže vojáků v místě, kde padli, tj. na poli, louce, v lese a jinde).
- Symbolická místa, památníky objekty (hřbitov, ossarium, pomník, památník, mauzoleum) zřízené po bitvě a později v letech výročí, včetně souvisejících úprav).
- Objekty (kostel, škola, obytná a hospodářská stavba), které sloužily jako nemocnice a lazarety.
- Toponyma spojená s vojenskými objekty či bitevní událostí.

Odpovídá definici kategorie historické kulturní krajiny podle Výboru světového dědictví:

- organicky vyvinutá:
- komponovaná:
- asociativní: vždy

Podtyp 10.2: Krajina vysídlených území

Stručná charakteristika podtypu:

Krajina, jejíž sídelní struktura byla zásadně pozměněna nuceným vystěhováním obyvatel a následným buď řízeným, nebo pozvolným zánikem sídel. V krajině jsou dochovány terénní relikty osídlení, případně jednotlivé stavby. Rovněž jsou dochovány pozůstatky hospodaření v krajině a na něj navázané krajinné struktury, i když hospodářská činnost je zaniklá.

Znaky jednotky příslušného podtypu:

- Opuštěná sídla – lokality zaniklých sídel.
- Dochované i zaniklé cesty (aleje, úvozy, mostky apod.).
- Terénní úpravy spojené s využíváním krajiny, dnes často ve stádiu rozpadu, např. pozůstatky plužiny (meze, kamenice apod.), pozůstatky těžby a průmyslové výroby (těžební jámy).
- Vegetace spojená s hospodařením a jeho ústupem, vegetace typická pro určité etnikum.
- Pozůstatky kulturních plodin (např. ovocných stromů) charakteristických pro určité etnikum.
- Pozůstatky zaniklých staveb, obytných, náboženských i výrobních, které byly opuštěny a ztratily své využití.
- Hřbitovy.
- Pozůstatky krajinné struktury, která vznikla díky hospodářské činnosti v krajině.
- Toponyma spojená s územím zaniklých obcí.

Odpovídá definici kategorie historické kulturní krajiny podle Výboru světového dědictví:

- organicky vyvinutá: často
- komponovaná:
- asociativní: vždy

Podtyp 10.3: Krajina vyhlazených sídel

Stručná charakteristika podtypu:

Krajina, zejména menšího rozsahu, ale s významnou asociativní hodnotou, jejíž sídelní struktura byla zásadně pozměněna násilným zánikem sídla/sídel. Zánik byl doprovázen významnými represemi obyvatel.

Znaky jednotky příslušného podtypu:

- Stavby a jejich pozůstatky spojené s vyhlazenými sídly, popraviště, místa úkrytů, zatčení apod., vypálené a zničené objekty, terénní úpravy související s vyhlazenými sídly.
- Autentická místa důležitých dobových událostí, trasy a místa vojenských operací souvisejících s vyhlazením, obklíčení, trasy útěků apod.
- Pietní místa, památníky, pomníky, pamětní desky a jiné memoriální objekty a úpravy nebo jejich soubory na místě vyhlazených sídel, včetně torzálních a zaniklých.
- Pomníky obětem represí, hroby a hřbitovy, cílené krajinné a parkové úpravy.
- Náboženské a sepulkrální stavby nebo soubory staveb, včetně torzálních a zaniklých upomínajících na oběti represí – kostely, kaple a kříže na paměť obětí represí.
- Dochované a torzální části původní struktury sídel a okolní krajiny.

- Cíleně obnovené a nově založené části vyhlazených sídel, muzea, pamětní síně.
- Toponyma spojená s vyhlazenými sídly a okolní krajinou.

Odpovídá definici kategorie historické kulturní krajiny podle Výboru světového dědictví:

- organicky vyvinutá:
- komponovaná:
- asociativní: vždy

Podtyp 10.4: Krajina táborů utrpení a smrti

Stručná charakteristika podtypu:

Krajina s památkami/pozůstatky činnosti, které upomínají na represí skupin obyvatel, zejména ve 20. stol. Represe byla často spojena s nedobrovolným využitím pracovní síly vězňů, proto je nutno tento typ krajiny vymezit nejen jako samotné vězeňské objekty, ale i v místech, kde byli vězni nuceni pobývat.

Znaky jednotky příslušného podtypu:

- Památníky, pomníky, pamětní desky a jiné memoriální objekty nebo jejich soubory, včetně torzálních a zaniklých, stromy a aleje upomínající na represí.
- Pomníky obětem represí, hroby a hřbitovy.
- Náboženské a sepulkrální stavby nebo soubory staveb, včetně torzálních a zaniklých upomínající na oběti represí – kostely, kaple a kříže na paměť obětí represí.
- Stavby a jejich pozůstatky spojené s represemi: věznice, popraviště, mučírny, místa zatčení a soudu, vypálené a zničené objekty, koncentrační a pracovní tábory, muzea týkající se represí.
- Stavby a objekty spojené s nucenou prací vězňů.
- Terénní úpravy související s místy dlouhodobých represí (zbytky pracovních táborů).
- Významné cesty a trasy – trasy pochodů smrti, trasy útěků.
- Toponyma spojená s represemi a oběťmi.

Odpovídá definici kategorie historické kulturní krajiny podle Výboru světového dědictví:

- organicky vyvinutá:
- komponovaná:
- asociativní: vždy

Podtyp 10.5: Krajina jiných významných historických událostí

Stručná charakteristika podtypu:

Krajina, ve které se udála významná dějinná událost spojená s historií českých zemí. Krajina, ve které se odehrávaly veřejné, zejména politické události. Tyto události jsou v krajině připomínány zejména pomocí memoriálních objektů a nehmotných znaků.

Znaky jednotky příslušného podtypu:

- Památníky, pomníky, pamětní desky a jiné memoriální objekty nebo jejich soubory, včetně torzálních a zaniklých – památníky politické či společenské události, památníky aktérů události.
- Stavby, v nichž se udála významná událost, spojené s pobytem významné osobnosti; stavby jako cíle manifestací.
- Výrazné krajinné prvky jako dějiště politických hnutí a událostí – kopce a vyvýšeniny, lesy (partizánské lesy), významné stromy (Žižkův dub)
- Toponyma připomínající historickou událost nebo osoby s ní spojené.

Odpovídá definici kategorie historické kulturní krajiny podle Výboru světového dědictví:

- organicky vyvinutá:
- komponovaná:
- asociativní: vždy

Typ 11: Krajina se vztahem k významné osobnosti

Stručná charakteristika typu:

Dějiště života a tvorby významné osobnosti; krajina jako doklad života všeobecně známé osobnosti, místo inspirující tvorbu umělce nebo dějiště uměleckého díla.

Znaky jednotky příslušného typu:

- Objekt/místo spojené s působením významné osobnosti či se vznikem významného uměleckého díla (popisované či jinak umělecky ztvárněné).
- Památníky, pomníky a jiné memoriální objekty nebo jejich soubory, včetně torzálních a zaniklých – upomínky na významnou osobnost, náhrobky osobností, pomníky uměleckým dílům, pomníky postavám z uměleckých děl.
- Významná autorská umělecká díla v krajině.
- Stavby spojené s pobytem či působením osobnosti či s postavami uměleckých děl, stavby, jež jsou námětem uměleckých děl.
- Technický objekt spojený s významnou osobností (např. Baťův kanál).
- Přírodní objekty a lokality spojený s významnou osobností (např. Barrandien).
- Krajinná kompozice spojená s významnou osobností (např. Valdštejnův Jičín, Braunův Betlém)
- Toponyma spojená s osobností, jejím působením či odkazující na umělecká díla nebo jejich části.

Odpovídá definici kategorie historické kulturní krajiny podle Výboru světového dědictví:

- organicky vyvinutá:
- komponovaná: často
- asociativní: vždy